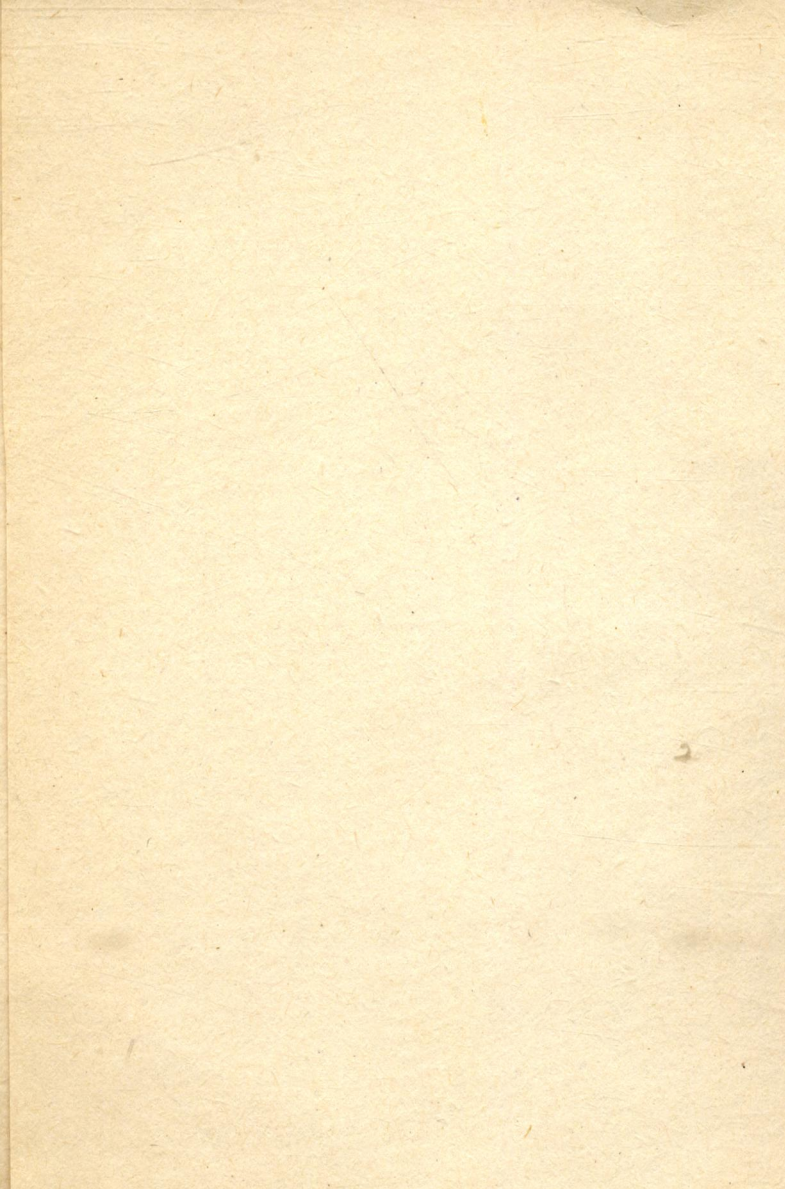

Український
катехизис

У
Український
катехизис.

БІБЛІОТЕКА СТАНИЦІ
Української
Ч 512

Видання Подільської Губерніальної
Народньої Управи.

Ліф. спис. уст. итд
1949г.

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

КАМ'ЯНИЦЬ НА ПОДІЛЛЮ
Друкарня Св. Троцького Братства.
1918.

„СЕЛО“

„СЕЛО“ видає Подільська Губерніяльна Народня Управа дві рази в тиждень.

„СЕЛО“ пише про все, що робиться на світі, а найбі Україні та на Поділлі.

„СЕЛО“ уміщає статті по сільському господарству, пчині, ветеринарії, а також подає оповідання та

„СЕЛО“ розсилається безплатно по цілій Подільській таким установам та особам:

1. всім сільським виконавчим Комітетам на П
2. всім народним школам.
3. потребительним товариствам.
4. кредитовим товариствам.
5. гласним Губерніяльної та повітових народн
6. волосним народнім управам, „Просвітам“, літ і другим інституціям та особам.

Хто бажав би придбати журналу для себе — повин прислати до редакції 1 карб. 20 коп.

Редакція просить своїх читачів писати в журнал про в і цікаві події, що трапляються на селі. Хто буде акуратн що місяця подавати такі письма, тому журнал буде висил тись безплатно, а також буде виплачуватись за писання т 5 коп. за друковану строчку.

Адреса редакції така: Кам'янець Подільський, Губерн яльна Народня Управа. Редакція журналу „СЕЛО“.

„НОВА РАДА“

Газета політична, економічна й літературна.

Передплата 10 карб. на місяць.

Адреса редакції і контори: у Києві, Інститутська, 22.

Приймається передплата на журнал-тижневик

„НАРОДНЯ СПРАВА“.

Підписна ціна: на 6 місяців 6 карб., на 4 міс. 4 карб.
Київ, В. Лодзімирська 33.

06
10

Український катехизис.

8185

КАМ'ЯНЕЦЬ на ПОДІЛЛЮ
Друкарня Св.-Троїцького Братства.
1918.

T3(24x)0

Український катехизис *).

I. Про державу.

1) Що таке національність?

— Національність — то народ, що говорить однією мовою, має свої особні звичаї, свою окрему історичну долю і т. п.

2) Що таке держава?

— Держава (царство)—то вся та земля, всі ті різні народи, що слухаються однієї верховно, (найвищої) влади, яка поставляє для них закони і править державою і чинить суд. Держава—це вся та земля, де люди слухаються одного царя, або короля, або князя, або гетьмана, або вибраного президента (найстаршого в державі).

3) Чи в одній державі може бути кілька національностей?

— Розуміється. На Україні багато різних національностей; більші з них — українська, мо-

(* Катехизис—це коротка, ясна бесіда про якусь важну справу, яку кожному треба знати і розуміти. Тут на кожний запит одного дається відповідь і пояснення. Цього українського катехизиса складено туртом.

сковська, білоруська, польська, жидівська, татарська, армянська, и т. и. В Австрії теж багато національностей: німецька, українська, чеська, польська, мадьярська, словацька, жидівська й другі. В Германії — німецька, польська, французька, жидівська й інші. Так і по других державах є багато національностей.

4) В яких державах живе українська національність?

— Майже 30 мільонів люду української національності, тоб то більша частина України (Київщина, Поділля, Волинь, Чернігівщина, Полтавщина, Харківщина, Катеринославщина, Херсонщина, Кубаньщина і т. и.) складає незалежну державу, а менша частина, — до 5 мільонів (Галичина та Буковина) — в австрійській державі; багато українців живе ще й в Америці, а також в деяких місцевостях бувшої Російської держави.

5) Чи є ще, крім української, такі національності, що живуть в кількох державах?

— Є. Поляки живуть в Росії, Австрії, Германії та Америці; німці теж є в Австрії, в Германії і в Швейцарії; французи — у Франції, в Германії і в Швейцарії; жида є по державах майже всього світу.

6) Якої-ж ми держави громадяне?

— З недавнього часу ми громадяне Української держави, яка відділилась від Росії.

7) Які-ж наші обов'язки перед своєю державою?

— Всіма силами дбати про те, щоб вона зміцнювалась і все розвивалась.

8) Чому українці відділилися від Росії?

— А тому, що росіяне зламали ті умови, які були уложені з ними за часів Богдана Хмельниць-

кого, щоб жити в згоді двом братнім народам;
творити одне спільне державне життя

9) Через що-ж росіяне зламали наші умови?

— Вони бачили, що наша земля родюча і багата, ніж їхня, і захтіли прибрати її до своїх рук, а нас поневолити.

10) Що ж вони для цього робили?

— Царі їхні стали дарувати наші землі своїм багатим людям, а наших людей держати в злиднях і темноті, стали визискувати наші природні багатства, нам не повертаючи нічого. Вчили нас на мові нам чужій і мало зрозумілій, помоскаливши нас так, що ми забули своє ім'я і вітчизну.

11) Чи може-ж бути Україна державою самостійною?

— Може і повинна бути, бо, все, що потрібне для людини і держави, ми можемо мати з своєї землі, нічого не позичаючи у сусідів і чужих людей.

12) Що ж має Україна?

— Вона налічує до 30 мільонів наших людей, які говорять одинаковою мовою українською, одної віри православної; всі вони посідають великі простори плодючої й багатой землі. Землю цю перерізує сила великих річок, які всі злучаються з Чорним теплим морем. Маємо свій вугіль і свої фабрики і заводи.

13) Чого ж саме хочуть українці?

— Українці хочуть створити свою велику незалежну державу, під якою з'єднати всіх своїх розпорошених і розкиданих братів, хочуть управлятися такими законами, які найбільш придатні для нашого краю, і щоб закони ці склалися вибраними людьми зі всієї України. Хочуть доказати

перед всім світом, що вони народ здатний і здібний до науки й культури, хочуть розвивати свою рідну мову, на ній думати і говорити, книги писати і вчитись; хочуть бути людьми освіченими і культурними і цим самим прилучитись до людей високо-культурних, бути європейцями, а не азійцями.

14) Через що вони цього бажають?

— Через те саме, що щиро кохають свою рідну Україну і хочать працювати на її користь і щастя свого народу.

II. Про віру.

1) Якої віри українці?

— Спершу всі українці були православної віри, але на протязі останніх 300 років невелика частина їх перейшла на католицизм, а частина на уніатство, і тепер українці є трьох вір — православної, уніатської та католицької.

2) А чи то-ж можна, щоб одна національність була кількох вір.

— А чом-же? От німці є католики, є й протестанти.

3) Як одна національність належить до кількох вір, то вона від цього хіба не розпадається на кілька національностей?

— А вже-ж ні. Німці здавна поділилися на католиків та протестантів, а про те не стали двома національностями. Так само й французи та інші народи.

4) А як різні національності здавна держаться одної віри, то чи не стають вони від цього однією національністю?

— А ні. Отже й французи, й поляки, й італіяни здавна католицької віри, а про те французи не стали поляками, а поляки—французами і т. и.

5) Ну, а як чоловік міняє віру, то чи не міняє він з вірою й національність?

— Ні, бо віра одно, а національність друге. Національність лежить в крові людей; хто в якій національності родився, в такій і вмере, хоч би й зачисляв себе до другої. Коли, напр., в чоловікові тече кров батьків, ділів українців, то хоч би він перемінив віру, хоч би він підшивався під другі національності, але українцем так і зостанеться, і покоління його буде по крові все-ж таки українським, хоч може й буде називати себе инакше.

6) А чи не буває, що українець перейде на католицизм, то й вважає себе вже поляком, а не українцем?

— На жаль серед темних людей буває. На Поділля, на Волині, на Холмщині та по інших місцях, де є поляки, наші темні люди думають, що коли хто перейшов на католицьку віру, то став вже й поляком, став польської віри.

7) А хіба це не так?

— А ні. Польської віри нема. Є віра католицька, а по католицькому вірують і французи, й німці, й італіяни, й еспанці і т. и., але від того вони не стали поляками; отже й українці, що переходять на католицизм, не стають ще від того поляками, а як були, так і зостануться українцями, тільки католицької вже віри. Людиною тої чи іншої національності можна лиш родитися, а не зробитися. Ніхто не може переродитися, а через те не може змінити національності.

8) Коли і через що де-які українці перейшли на католицизм та на уніатство?

— Літ 300 тому назад українці де-який час належали до Польської держави. Поляки самі католики і хотіли, щоб всі люди в їхній державі були католиками. Вони всякими способами силували українців переходити на католицизм. Багато в той час українського панства, шляхти та міщанства „за-радї милости великої та лакомства нещасного“ скоро покатоличилось, але простий народ ніяк не піддавався. Тоді поляки стали підмовлять його, щоб він собі молився по православному, але визнавав найстаршим серед християн (або головою церкви) римського папу. Де-які з покатоличеного духовенства та покатоличених панів зробили заяву римському папі, що вони згоджуються визнати його головою церкви; за ними пішли де-які і з простого народу. Таких людей стали називать уніятами. Тепер уніяти де в чім одріжняються від православних, але не зовсім похожі й на католиків. Багато їх і досі є в Галичині. Коли до Росії були приєднані де-які землі, які були перше в Польській державі, то уніяти тих країв вернулись до православної віри.

9) Що сталося з тими, що покатоличились?

— Де-хто з них повернувся назад до православія. Більшість же так і зосталася в католицизмі, ходили змалку до костьолу разом з поляками, слухали польські казання і згодом почали думать, що вони вже справжні поляки.

10) Чи й тепер є такі люди?

— На Поділлі, на Волині, в Холмщині багато є таких людей. На однім Поділлі їх 220 тисяч. Говорять вони по українському, живуть серед православних українців, але самі вірують по католицькому, і де-які з них знають, що вони українці, тільки ото колись давно прадіди їх покатоличились, тай їх вже через те в католицизмі

виховано. На західнім Поділлі, на Волині та на Холмщині вони є мало не в кожному селі або містечку. Дома говорять вони по-українському, але де-які слова ламають вже на польський лад. Намагаються показати, що вони не прості мужики і часто в розмові вживають слова: „пані добродзею“, „пшепрашам“, „довідзень“ і т. и. Живуть вони так само, як і їх односельці православні-українці: такий же у них побут, такі ж і звичаї. В-більшості така-ж сама й одежа. Часом трапляється, що католики-українці вже намагаються одрізнитися й одежою від православних українців. Замість свитки або гуньки надівають чемерки з якою-небудь обшивкою на рукавах та на комірі, а замість шапки та бриля (капелюха) натягають на голову „кашкет“. Жінки їхні надівають довгі сукні і не носять вишиваних сорочок, на грудях носять „корунку“ або „шкаплір“. Вони думають, що як чоловік надіває чемерку та „кашкет“, а жінка довгу сукню, то вже стають „панами-поляками“. Але справді одежа не робить чоловіка паном, а католицтво не робить його поляком. Українців-католиків поде-куди називають „шляхтою“ і „мазурами“.

11) А чи нема таких українців-католиків, що й говорять по-польському?

— Є й такі. Це теж нащадки тих українців, що колись давно покатоличилися. Вони зростають у католицькій вірі й виховуються польською мовою і тому думають, що вони поляки; навіть називають себе поляками, а справді вони українці.

12) По чім же знать, хто з католиків поляк, а хто українець?

— Хто говорить по українському, або чиї діди чи прадіди так говорили; чий рід з діда, з прадіда живе на Україні, той хоч католицької віри, хоч і називає себе поляком, і навіть говорить по

польському, але справді він не поляк, а українець.

З старих книг видно, що все оце павство — Острожські, Слуцькі, Заславські, Вишневські, Сангушки, Чарторійські, Пронські, Рожинські, Ходкевичі, Сапіги, Тишкевичі, Корсаки, Сімашки, Ярмолинські, Калиновські, Попівські, Манастирські, Дяківські, Боярські, Іваницькі і багато інших — всі ті родом українці, то лиш їх прадіди перейшли на католицтво. Всі оті Когутовські, Чупринські, Барщевські, Скибинські, Вовковичі і т. и. теж українці. Був собі Когут, а перейшов на католицтво, причепив „овський“, і став „Когутовський“; був „Борщ“, а став „Барщевський“; був „Чуприна“, а став „Чупринський“ і т. д.

13) Чи й тепер українці переходять на католицтво?

— По-декуди, трапляється.

14) Чогож вони переходять?

— Буває всяко. Буває, люди переходять на католицтво, щиро вважаючи його кращою вірою, а буває, що люди це роблять по своїй темноті та знов таки за-ради „лакомства нещасного“. Заб'ють чоловікові баки всякими небилицями, наобіцяють усякого добра — він гаразд не розбере та й переходить на католицтво. А до того поляки, напр., у нас розпускають думку, що їхня віра „панська“, а православна — „мужича“. От темнота й пнеться до „панської“ віри.

15) А хіба католицька віра не „панська“?

— А чого ж вона панська? Як би вона була панською, то не було б католиків-мужиків. А про се самих поляків мужиків є в самій Польщі більше, ніж поляків панів, а німців-мужиків католицької віри більше, ніж німців панів і т. д. То тільки

темний народ думає, що католицька віра панська, а православна мужича, і межі католиками і межі православними є пани, є й мужики. Віра не робить чоловіка ні паном, ні мужиком. То тільки за панщини у нас найбільше було панів з католиків, то й вигадали, що католицька віра панська, бо, мовляв, пани всі—католики.

16) Як же треба ставиться до українців-католиків та уніятів?

— Як до своїх братів, бо хоч вони й католики та уніяти, а все ж таки українці; та й взагалі всяку віру треба поважати.

III. Про суспільно-товариське життя.

1) Чи на Україні тільки українці живуть?

— Ні, є ще на Україні москвини (москалі, великоруси), білоруси, поляки, жида, татари, й інші національності.

— Як же ми, українці, повинні до них ставиться?

— Так, як ми хочемо, щоб вони до нас ставились. Ми християне, а Христос наказав нам любити ближнього свого, як самого себе.

3) А що-ж робить, як от часом москвини, поляки або жида шкодять нам, хочуть панувати над нами, рвуть у нас з рук всяке корисне діло, торгівлю, майстерство, часом обдурюють нас та вишакровують наше добро та ще й знущаються, глузують з нас?

— Коли хто шкодить нам, чи то жид, чи лях, чи москвин, вірмен, чи свій же брат українець, то проти цього треба боротися; треба так робить, щоб вони не мали сили нас кривдити.

4) Як же це зробити?

— Битися або сваритися з ними не треба, бо то не полюдськи, а треба лиш придивитися до того, через що і в чім вони нас кривдять тай взять ту справу, якою вони нам шкодять, у свої руки.

5) Як то саме?

— А от як. Часом прийде до нашого села німець, чи болгарин, найме в селянина шматок землі над річкою, зробить колесо з черпаком, розведе гарну городину: капуста, огірки, моркву, помідори, яких в селі ніхто й не бачив. От до нього купці пливуть, а в наших людей і за дешево ніхто не бере. І тяжко нашим людям: пропадає їх городина не проданою, нема їм ніякого зарібку з неї. А німець чи болгарин багатіє. От в такому случаю не гнать же того чужемця, бо проженем його з одного села, а він примоститься в другім, і купці таки ідуть до нього, а не до нашого брата, бо в німця чи болгарина краща городина. А щоб німець не примошувався коло нас і не одбивав нам зарібку, треба й собі подбати, щоб городина в нас ще краща була, ніж у нього. Тоді в німця чи болгарина ніхто не купуватиме, і він сам втіче від нас. Так тихо й мирно збудемось того, хто шкодить нам. Або от часом прийде на село бідний жидок, найме хатину, заведе невеличкий склепик (крамницю), зачне торгувати—й багатіє. Здається й не працює, а багатіє, а наш брат робить, аж піт очі заливає; нічого наче й не купує в жида, а кругом йому винен.

6) То що-ж йому робить?

— Треба, щоб крамниці по селах були не в жидових руках, а в наших.

7) Та коли-ж і наші крамарі часом не краді за жида?

— То треба зробити так, щоб крамниця була в руках цілого кооперативного товариства, а

в цьому товаристві треба, щоб були люди зо всього села. Хто купує крам, той щоб був спільником у товаристві, тоді всі спільники пильнуватимуть, щоб ніхто в крамниці не шахрував, не обдурював, не приписував і щоб добрий крам був. А на ті гроші, які товариство в крамниці заробить, воно содержуватиме бібліотеки, школи і т. и. Будуть бачити люди з боку, що в товариській крамниці все по Божому робиться і не підуть до жида, а підуть до своєї крамниці. Тоді крамарь муситиме сам тікати з села.

8) Ну, а як зробити, щоб у нас, напр., городина родила краще, так, як у німця чи болгарина?

— Треба, як слід, ходити коло землі, вчасно орати, підгноювати, садовити, полоти, підливати, охоронювати посіяне від морозу, посухи, хробаків, осельні (губені) і т. и. Про все це добре списано в книгах: коло якої городини і як ходити; от і треба ті книги читати та навчатися розумно обробляти поле та городину; тоді й вигоди з них буде більше. Але для того, щоб обробляти поле чи город, як німець, треба не тільки знання, а й доброго плуга й доброї худоби, ремоненту й струментів: ралом так не зореш, як плугом.

9) А де-ж грошей на плуг та худобу взяти?

— І для цього треба спілки закладати. У одного на плуг не стане, а як складеться хазяїв кілька, то стане не тільки на плуг, а й на інші потреби. Треба, щоб селяне закладали в себе і сільсько-господарські товариства. Товариство всьому допоможе. Та товариству скоріше й грошей позичать, як треба. Добре також закладати свої сільські банки, щоб не йти за якимсь там карбованцем до лихваря. Як до всякої справи наші люди самі стануть гуртом, тоді ніхто коло них дурно

не поживиться, і всі ті, що тепер кривдять нас, що наживаються з нас, тоді зникнуть.

10) Як же зробити, щоб так було все добре, як оце говориться?

— Перш за все треба не п'ять горілки, бо горілка найгірший ворог людини: від неї чоловік і бідніє і дурніє.

11) Хіба-то вже так багато п'ється горілки, щоб від неї наші люди й бідніли й дурніли?

— На Україні з кожної душі (чоловіків, жінок, дітей) припадає за рік на горілку 6 карб. 75 коп., а як не лічити жінок, дівчат та дітей, то з кожного чоловіка припадає за рік не менше, як 20—25 карб. З цього складається така сила грошей, що як би 1000 душ тільки половину їх пропивали, а половину ховали в товариську касу, то через 10 літ вони купили-б не тільки плуга, а ще й 100 десятин землі. А що люди дуріють од горілки, то це всякому відомо, бо горілка, справжня отрута і забиває людині памороки. Вона доводить до того, що п'яні чоловіки знушаються над своїми жінками та дітьми; вона приводить до сварки, до бійки, до злочинства, до тюрми. Через те й говориться, що люде за-для доброго життя повинні перш за все кинути горілку пити.

— 12) Ну, а ще що потрібно робить, щоб полюдськи жити?

— Треба читати книжки, по яких пишеться про розумне життя. Читати годиться не тільки божественні книжки. Щоб знати, як добре ходити коло поля та коло городу, треба звернутися до котроїсь української книгарні або виписати з редакції якогось хліборобського часопису (журнала).

Та мало перечитати зазначені книжки. Саме головне, що потрібно для розумного життя, то освіта, широка добра освіта всього народу.

IV. Про школу.

1) Що ж нам потрібно для справжньої освіти всього народу?

— Перш за все треба, щоб в кожному селі була школа, а як село або містечко великі, то й кілька шкіл, а в тих школах, щоб учили дітей грамоти українською мовою.

2) Для чого-ж конче потрібно вчити українською мовою?

— Бо грамота й освіта на тій рідній мові, якою дитина з малку говорить, найлекша, найправдивіша та й найкористніша.

3) Звідкіля ж це видно?

Це видно з того, що кажуть про науку найкращі знавці в справі освіти та науки, святе письмо та високовчені й досвідчені вчителі, які звуться педагогами. До них прислухаються люди скрізь. Повинні й ми їх послухатися.

4) Що-ж каже про науку св. письмо.

— Апостол Павло, наприклад, каже: „Як я прийду до вас, браття, і зачну говорити невідомою вам мовою, то яку зробимо вам с того користь? Як я не розумію значіння слів, то я для того, с ким розмовляю чужинець, і він для мене чужинець; краще мені п'ять слів промовити так, щоб і інших навчити; ніж 1000 слів чужою мовою“. (1-е посл. до Коринф. гл. XIV, ст. 6, 11, 19). З цього виходить, що коли хто справді хоче навчити людей, як вірити і хвалити Бога, як жити на світі по Божому, той повинен промовляти до лю-

дей такою мовою, якою вони самі говорять. Так воно само і в інших науках.

5) А що кажуть про науку педагогі?

— Всі найкращі педагоги в світі в один голос кажуть, що для того, щоб справді навчити народ, треба вчити його батьківською мовою, тобто тією мовою, якою він змалку розмовляє.

6) А от же кажуть, що українцям і московська мова до науки добре придатна?

— Московська мова найкраща до науки на Московщині, а нам українцям вона до науки не придатна.

7) Чим саме?

— А от чим. Педагоги кажуть: „щоб навчити дитину грамоти, треба, щоб школа зразу зацікавила дитину і стала їй милою; треба, щоб в школі дитина почувала себе краще, ніж дома. А в нас тепер як тільки дитина переступить поріг школи, то зараз же відчуває, що попала на чужину. Мала дитина й так боїться сторонніх людей, а в школі учитель і зовсім для неї чужий, бо говорить не так, як тато й мама, не так, як люди на селі. Через те, що вчителі говорять по наших школах московською мовою, діти вважають їх зовсім чужими і тому ще більше бояться їх. Цим зразу відвертається душа дитини від школи. Прийде вона, напр., в школу. Учитель і каже їй: „очисть сапоги“. А дитина й стоїть стовбуром, бо не знає, що то воно за „сапоги“. Учитель сердиться, що дитина не розуміє. Хоч він не кричить на дитину, але вона добре помічає, що він сердиться, і страхається цим, тай думає вже про те, як би його втікти до дому. Учитель наказує: „в школі нельзя себя дурно вести“, тобто—„в школі не можна нічого поганого робить“, а дитина думає,

що вчитель вимагає від неї плати, бо слова вчителя вона розуміє так: „в школу не можна себе дурно вести“, тоб-то, треба заплатити.

Педагоги кажуть: „щоб заохотити дітей до науки, треба так їх вчить, щоб вони од відомого й легкого йшли до невідомого й трудного, як по східнях, тоді вони все легко будуть розуміть, а це заохотить їх до науки. У нас же московською мовою цього ніяк не можна зробити, а тому в нас сразу дитині важко стає вчитися.

8) Через що саме важко їм вчитися?

Через те саме, що занадто багато слів московської мови діти зовсім не розуміють, а багато розуміють не так, як слід. Наприклад, учитель говорить про „пол, скамейки, потолок, угол, мел“, і т. п., а дитина зовсім не розуміє вчителя, бо по нашому ті самі річі инакше називаються: „підлога, лавки, стеля, куток, крейда“ і т. п. Або от учитель говорить про „луну“ (місяць), а дитина думає про луну-відгомін. Учитель каже: „плохой ти мальчик“, тоб-то, негарний, недобрий хлопець, а дитина думає, що її вважають занадто тихою, спокійною й намагається більше гарцювати та галасувати. Не розуміючи багато слів, а багато розуміючи инакше, неправдиво, дитина не тямить, про що говориться в школі, а тому їй і важко й нудно вчитися. Хоч подекуди між московською та українською мовою й є однакові або схожі по вимові слова, то це ще гірше для дітей, ніж зовсім незрозумілі, бо тих дитина не знає тай годі, а про похожі думає, що знає й неправдиво їх виучує. Наприклад, в книзі стоїть: „по гостей на станцію отправили тарантас“, тоб-то „за гостями послали на залізничу станцію підводу“, а дитина, прочитавши каже: „по гостях на станції отправили парастас (панахиду)“. Не розуміючи правдиво слів,

діти привчаються неправдиво думать, а це шкодить їхньому розвиткові, їхній освіті. Бачивши все це, педагог Вессель, член комітету міністерства освіти, давно вже казав: „учить народ не батьківською мовою, а другою, хоч би й найближчою та похожою, ще гірше, ніж зовсім не вчить, бо таким чином перекичується самостійний розвиток народу, перекичується його прирощений талант“. А ще більше відомий педагог Ушинський прямо казав, що наука московською мовою на Україні не розвиває душу людини, а нівечить.

Важко нашим дітям вчиться московською мовою ще й от через що. Педагоги вираховували, що як школяр читає відомі та зрозумілі слова, то за хвилину прочитає 700 літер, а як той самий школяр читає невідомі та незрозумілі слова, то прочитає за хвилину тільки 160 літер: отже, щоб легко й добре навчити дітей читать, треба, щоб у книзі, по якій вчать, були тільки слова добре дітям відомі й зрозумілі. В московських книгах і підбирають такі слова, які відомі і зрозумілі московським дітям, але нашим дітям вони й невідомі й незрозумілі. Читаючи зразу: „сор, пол, кол, лук, ком“ і т. д. і не розуміючи їх, дитина наша ледве-ледве їх складає й ніяк не навчиться швидко читать, а тільки лиш мимрить. Та як звикне з початку мимрить, то так і все життя своє тільки мимрить, а не читає, бо швидко ніяк не втне.

Педагоги кажуть: треба с початку давати дітям читати такі слова, які легко й виразно вимовляються. В московських книжках і стоять спочатку слова легкі для вимови московським дітям, але для наших дітей вони важкі. Наприклад, майже в кожному московським букварі на першій сторінці стоїть: „ау, усы“ і т. п. Наша дитина ніяк їх не втне, а все читає: „аву, вуси“ і ніяк не зрозуміє, чому-то вчитель каже, що в першій слові два

звуки, а в другім три, коли дитина чує, що в неї в першім слові три звуки, а в другім чотирі.

Важко нашим дітям по московському вчиться й того, що невідомими словами їх навчають і того, що ці невідомі слова треба заучувати на пам'ять, не розуміючи їх, а це найтяжча при науці робота.

Важко нашим дітям вчиться ще й тому, що зразу приходить ся вчити й московську мову й московську грамоту, яка важча української, бо там є такі літери (ъ, ъ), на вивчення яких самі москалі затрачають по кілька літ і проте не за-вше знають, де саме їх писати. Опріч того, не добре вчиться нашим дітям московською мовою ще й через те, що: 1) наука цією мовою не дає нашим дітям справжньої освіти, 2) не привчає зразу поважати книжку; 3) не привчає шанувати своїх батьків.

9) Чому ж наука московською мовою не дає нашим дітям справжньої освіти.

— Московська книжка, в якій все так трудно вчити, стає нашим дітям немілою, а часто й зовсім спротивляється. Школа, де немає нічого рідного, знайомого, відомого, де важко вчиться, де вчитель говорить по чужому й ніколи не приголубить серце дитини тією мовою, якою до неї мама промовляє,—така школа стає дитині чужою, немілою, а часами й справжнім пеклом. І багато дітей тільки через те, що не втнуть московської мови, кидають науку, не скінчивши школи. Це—перше.

Друге—через те, що наші діти зразу починають учитись московською мовою, якої вони не розуміють, тепер у нас по школах майже весь час гаїться тільки на вивчення московської мови, а на добру грамоту, на розвиток та освіту зовсім часу не стає. І діти наші виходять з школи і

неграмотними, і нерозвиненими, і неосвіченими, та й московської мови таки допуща не знають.

Третє—дома наші діти завше говорять по українському, а тому, скінчивши школу, скоро забувають і ті слова московської мови, яких в школі навчилися, а разом з тим забувають і ту науку, якої московською мовою навчилися. Отже виходить, що вони майже дурно ходять по 3—4 зими до школи.

Четверте—забувши московську мову, діти наші не розуміють московських книжок, а тому не цікавляться ними й не читають їх. Свої ж українські книжки вони теж ледве розбирають, бо їх в школі не навчають української грамоти. Не читаючи ніяких книжок, вони зовсім забувають грамоту й застаються так само темними й неосвіченими, як і були до школи. Отже вся їх наука московською мовою пропадає даром. Великий педагог Ушинський, помітивши все це, казав, що московська грамота в українському селі гине без усякого сліду. Тай справді, хіба мало наших селян, що вчилися по школах, на старості літ і розписатися не вміють? А чому?—Тому, що, покинувши школу, вони ні разу за книжку не брались, бо московської не розуміли, а української читати не вміли. Тим то й весь народ наш такий темний та неосвічений, що вчиться по школах грамоти й науки тільки московською мовою, яку після школи скоро забуває.

10) Чому наука московською мовою не привчає наших дітей поважати книжку?

— Одно те, що московська книжка через трудність спротивлюється, а друге те, що в московських букварях з самого початку трапляються такі слова, як „сыры“, как, не сори, ядра, гумно“ і т. п. Московські діти розуміють ці слова і при-

звичаєні до них, а наші діти й не розуміють їх і не при звичаєні до них, а тому вважають ті слова за сороміцькі й привчаються не поважать книжку за те, що там, на їх думку, багато „глупостів“. Не звикши поважати книжку зразу, вони й потім її не шанують.

11) А чому наука московською мовою не привчає наших дітей шанувати своїх батьків?

— Через те, що діти наші по школах вчать ся тільки по московському, вони звикають дивитися на рідну батьківську мову, як на щось непотрібне. Вчителі не привчають їх шанувати рідну мову, а навпаки часто, щоб привчити до московської, глузують з дітей за їх батьківську мову. Діти й думають, що їхня рідна мова погана, тай собі глузують з неї, а разом з цим глузують і з своїх батьків за їх мову. Звикши кепкувати з батьків за їх мову, вони привчаються не поважать їх і в чому другому, не поважають їхніх звичаїв, їх любови до свого рідного і т. п. А хіба ж то школи на те, щоб привчать дітей не шанувати своїх батьків?

12) Чи в нас люди розуміють, що треба вчити по наших школах українською мовою?

— Темні люди не розуміють, а освічені та тямущі розуміють це і дбають про те, щоб на Україні по школах наука провадилась українською мовою, бо вони розуміють, що як дитина вчиться такою мовою, як дома говорить, то й наука їй дається найлекше й найскоріше, і розум її правдивіше й ширше розвивається; розуміють, що батьківська лиш рідна мова доходить аж до самого серця людини, розігріває її душу, розворушує найкращі почуття та розум і робить її справді розумною, освіченою, чесною й доброю людиною та доброю, покірливою та ввічливою дитиною своїх батьків.

13) А чи то ж можна українцям обмежитись знанням тільки своєї мови?

— Безумовно ні. Всякий освічений чоловік повинен знати і вчитись крім своєї мови, ще й інших мов. Але до вивчення чужих мов треба приступати тільки тоді, коли добре дитина навчиться своєї мови, бо рідна мова потрібна нам для кращої освіти та розвитку прирощеного таланту й хисту, а тому, як казав нам найталановитіший письменник Т. Шевченко: „Учітеся, брати мої, думайте, читайте, і чужому наuczайтесь й свого не цурайтесь!“

14) А як же його погодити українську мову й чужі мови в школі?

— Треба щоб наші діти в школі вчилися спершу по українському, а як узнають добре грамоту, порозумівають, тоді навчити їх можна й інших мов.

15) А чи вони ж успіють? Отже тепер вони тільки по московському вчать, а про те не успівають її вивчити, як слід.

— Тепер не вправляються, бо зразу починають їх вчити по московському й цим забивають пам'ять, а не розвивають, а от як навчить дитину спершу рідної грамоти, як вона від цього розвинується й стане більш освіченою, то тоді за один рік краще навчиться московської мови, ніж тепер за три-чотири роки.

Окрім того, дітей, які мають з науки жити, батьки дають до вищих (міських) шкіл, а там вони мають спрощу навчитись не тільки московської, а ще й німецької й французької та іншої мови. Але для тих дітей, що зостаються в селі на батьківській землі, необхідно потрібна наука українською мовою, бо московську вони все одно забу-

дуть, а українська грамота назавше зостанеться при них.

Тільки знаючи українську грамоту та книжну рідну мову, вони добре вмітуть читати українські книжки, в яких їм все буде легке до читання, зрозуміле, цікаве та миле. Читаючи ж книжки й газети, писані українською мовою, українці скоро дійдуть до правдивої освіти, а з правдивою освітою вони стануть і заможнішими, бо знатимуть, як його в світі розумно жити, щоб не бідувати.

V. Про мову.

1) Чи правда, що кажуть, буцім то українська мова до науки не придатна?

— Це неправда. Так кажуть тільки ті, що самі в справах науки нічого не тямлять, або ті, що не хочуть, щоб українці стали більше освіченими. Всяка мова придатна до науки: так саме й українська. В Америці, де багато по-між переселенцями українців, та в Галичині вчать українською мовою не тільки по сільських школах, а й по середніх (гімназіях) та по вищих (університетах). Та й у нас в старовину по школах учили українською мовою, й тоді було в нас більше освічених людей, ніж тепер. Як би українська мова не придатна була до науки, то не було б написано стільки наукових книжок українською мовою, як тепер уже написано.

2) Коли українська мова придатна до науки, то чого-ж українських книжок менш, ніж московських?

— Одно те, що й українців менше, ніж москалів; друге те, що московські книжки читають всі підданці Росії, різних національностей, бо всі вони вчаться московської мови, а третє те, що не-

давно тільки дозволено друкувати українські книжки, а раніш наші письменники мусіли писати по московському, а не по українському.

3) Ну, а от де-хто каже, що по московському більше пишеться через те, що то мова „панська“, а українська—то лиш „мужича“ мова?

— Нема на світі такої мови, якою-б балакали тільки мужики, або тільки пани. Всяка мова вживається і панами й мужиками. Отже не можна казати, що то мова „мужича“, а то „панська“. Як говорять українською мовою мужики на Україні, так само говорять мужики й московською на Московщині; як говорять пани московською мовою, так само говорять пани українською мовою. То чого ж би то одна була лиш панською, а друга лиш мужичою?

4) А чого ж то де-хто каже, що то „панська“ мова, а то—„мужича“.

— Так кажуть тільки люди нетямущі. Та це не тільки в нас, а й у других народів бувало. Колись нетямущі поляки вважали свою мову „мужичою“, а латинську „панською“; чехи колись вважали „панською“ німецьку, а свою—„мужичою“; серби та болгари вважали „панською“ турецьку, а свою нехтували, як „мужичу“. Колись і москалі вважали свою мову „мужичою“, а „панською“ називали церк.-славянську та французьку.

5) Чого-ж то так?

— В старовину у москалів всі книги писалися церк.-славянською мовою. Хто хотів учитись, той учився славянською мовою. За час науки він так звикав до неї, що вважав тільки її придатною до науки. А тому, вивчившись, писав і розмовляв славянською мовою. Вчених людей простий нетямущий народ завше називає панами. Тому й мову

Їх називає панською. Отже, як тоді вчені писали й розмовляли слав'янською мовою, то ту мову й називали панською. Московською мовою говорив тоді здебільшого лиш простий народ, тому й називали її мужичою й думали, що вона зовсім до науки не придатна, не гарна. Навіть тогочасний великий учений московський Ломоносов, що сам з народу вийшов і любив народню мову, вважав до письма слова слав'янські „високим штілем“, а слова московські народні називав „подлим штілем“.

Довго москалі навіть соромилися вживати на письмі, а часом і в розмові, московську мову, а вживали або слав'янської або французької чи німецької, які вважали за „панські“.

6) А коли москалі перестали соромитися своєї народньої мови?

— Тоді, як їхні вчені та письменники написали багато книг московською народньою мовою. Особливо, як великий письменник Пушкін у своїх творах показав всю красу й силу народньої московської мови. Тоді всі побачили, що нею можна гарно книги писати й про науку, й про все викладати. Тоді й перестали її тільки за мужичу вважати. Так воно і в інших народів. Поки нема книжок, писаних якою-небудь мовою, доти ту мову вважають тільки мужичою, а як тямущі люди напишуть тією мовою книги, тоді й видко всім стає, що мова та годиться й для науки й для ученої розмови; тоді всі починають нею розмовляти і невчені і вчені, і ніхто не вважає її вже тільки за мужичу.

7) А коли українці почали писати книги своєю мовою?

Потроху українці починали писати книги своєю мовою вже давно. В давню давнину й

москалі й українці й білоруси писали тільки славянською мовою. Та з часом народня мова кожної національності так відмінилася від славянської, що й московський, і український, і білоруський народ перестав її розуміти. Грамоти вчиться й здобувати освіту славянською мовою стало важко. Тоді кожна національність почала писати для себе книги такою мовою, якою говорив її народ: москалі—московською, українці—українською, а білоруси—білоруською. Особливо-ж стали писати українці своєю мовою з кінця XVIII в. після того, як талановитий український письменник Іван Котляревський написав рідною українською народньою мовою книгу „Енеїда“. Цю книжку він так гарно написав, що всякий, хто її читав, зачарувався красою української мови. З того часу почали українці більше писати так, як говорили, тоб-то рідною народньою мовою. Понаписували багато всяких книжок і стало всім видно, яка то чудова мова й як гарно нею можна всяку науку викласти.

8) А скільки-ж то написано книжок українською мовою?

— Цьому числа скласти не можна, бо друкують їх не тільки у нас на Україні, а також сила друкуються їх в Галичині, на Буковині та в Америці! Окрім книжок, українською мовою друкуються тепер і газети та журнали. На Україні друкуються тепер щоденні та тижневі газети, наукові великі журнали; в Галичині більше 50-ти газет та журналів, в Америці—їх коло десятка. І всі вони розходяться по всій Україні з краю в край.

9) А чому то в нас по волостях, по судах, на поштах то-що пишуть московською мовою?

— Бо волості, суди, пошти та інше, то державні установи, а через те, що Україна раніше

входила в склад Росії, де так заведено, щоб по державних присутствіях писали тільки державною мовою, то й на Україні в цих установах писали мовою московською.

10) А чи не пишуть де-небудь по державних присутствіях і українською мовою?

— Тепер пишуть українською мовою не у нас на Україні в державних присутствіях, але ще не у всіх, бо ще не всі урядовці вміють писати тою мовою. Скоро ця мова буде вживатися по всіх присутствіях на Україні, бо в Українській Державі мова українська є мова державна. Пишуть українською мовою в державних присутствіях також і в Галичині та Буковині, в Австрійській державі.

11) То як же треба ставиться до рідної мови?

— Треба її шанувати й берегти.

12) Як же її шанувати?

— Не соромиться її, а навпаки скрізь, де-тільки нас розуміють, пишаться нею, вживаючи на письмі і в розмові.

13) Як берегти мову?

— Перше всього не треба її калічить.

14) Як же то можна скалічить мову?

— А от, напр., піде чоловік на завод чи на фабрику. Там люди всяких націй бувають. І кожне по своєму говорить. Почує там наш чоловік чужу мову, та й собі закидає по-чужому, аби показати, що й він, мовляв, не з простих і всякі мови знає, а справді то він добре жадного слова не знає, а лиш перекручує свої слова на чужий лад, а чужі на свій. Але є така приказка: „Видко пана по халявах“, тоб-то як пан добрий, розумний, то й халяви добрі. Так само видко людину й по мові. Розумний чоловік ніколи не калічить

слів, а говорить так, як його батько — мати навчили. Знає чужу мову, то говорить, коли треба, чистою чужою мовою; а не знає чужої, то завше говорить чистою рідною мовою й не закидає на чуже, не мішає горох з капустою.

15) Що-ж робить, щоб не калічить рідної мови?

— Для цього треба добре свою знати; та й не тільки свою місцеву мову, якою говорять в одній окрузі, а й книжну українську мову.

16) Що-ж то за книжна українська мова?

— Це та мова, якою пишуться українські книжки. Часом в одній окрузі вживають таких слів та виразів, яких у другій ніколи й не чули. Наприклад, на Полтавщині кажуть: „упруг поля“, а на Поділля кажуть: „шнур поля“. Письменники, як пишуть книжки, то вибірають такі слова, які більше поширені, найбільше відомі, самі влучні й найкраще висловлюють думку людини. Таким чином витворюється книжна, або, як кажуть по вченому, літературна мова. Оцю то мову теж треба добре знати.

17) Як найлекше та найкраще навчитися книжної української мови?

— Треба прислухатися, як старі люди говорять, і собі так говорити; треба заучити й співати українських пісень і як найбільше читати українських книжок і книжок.

Про літературу.

1) Чого-ж то треба шанувати й берегти рідну мову?

— Щоб зрозуміти, для чого треба шанувати й берегти рідну мову, треба знати, яке то вона має значіння в житті людей. Треба з'ясувати, що то зветься на світі літературою.

Як ми хочем переконати в чім, або наставити, навчити, як жити в світі, то ми завше уживаєм якої-небудь приповідки, прислів'я. От, як треба сказати, що без помочі Божої не проживеш, то ми кажем: „Без Бога—ні до порога“.

Треба шанувати батька—матір, то ми кажем: „Хто матір забуває, того Бог карає“.

Як хочем посміятися, що хто-небудь до чужого добра ласий, то кажем: „То уманьський дурень: з чужого воза, та на свій кладе“.

Як хочем покепкувати з чужого дурного господарства, то кажем: „Отам його хатонька край води, з високого дерева—лободи“.

Або як розумно сказано про життя:

„На віку—як на довгий ниві: всього трапляється“; або це: „Брехнею світ пройдеши, та назад не вернешся“.

А як гірко слухати це: „По правді живи—по правді й очі вилізуть“.

Або отакі ось прислів'я: „Жалко кума, а шкода й хліба“.

„Як би знаття, що в кума пиття, був би й діти забрав“.

„Як тривога, то до Бога, а як по тривозі, то й забув о Бозі“.

Таких приповісток є велика сила. Як би їх зібрати в одну книжку, то в них знайдеш велику й розумну пораду на всякий випадок в житті. Є між ними жартовливі, є сумні й поважні, але за все вони розумні, гострі, дотепні, дуже до ладу та коротенько висловлені, так що, як то кажуть: „Словам тісно, а думці простірно“.

Такі приповідки складає сам народ, і доки він не знає святого письма, то вони одні дають йому науку, як в світі жити.

І треба сказати, що приповідки та прислів'я в кожного народу інші. Це залежить од характеру народу. От у жидів є така приповідка: „Як бачиш де, що лічать гроші, то постій, доки не кінчать“, себ-то значить: може що й тобі перепаде.

У нас такої приповідки нема; та й не диво: у нашого селянина є хата, є ґрунт, є худоба; а жид в селі живе в комірнім; у нього тільки й свого, що одні гроші; от він і мусить більше за нас про гроші думати.

Значиться, в приповідках та прислів'ях відбився характер кожного народу, виявився його розум, його світогляд, себ-то все, що він вважає за зле, а що за добре, що шанує й поважає, з чого кепкує; в чім бачить правду, а в чім брехню та кривду.

Ще більше розумної науки знайдем ми у народніх піснях. Всі ми знаєм, що буває така пісня, що як її хто гарно та сердешно заспіває, то всякій заплаче; а є знов така, що йно заспівай її, то ноги самі зачнуть танцювати.

В піснях відбивається, висловлюється все, що думає чоловік, що в серцю чує, чим журиться, чим радіє. Є між піснями історичні думи, в яких розказується, як що робилося в давні часи.

От наведем тут пісню: „Про полон турецький“. Щоб її розуміти, треба знати, що в старину жінок та дівчат називали „білою челядью“, великі чорні чумацьки вози, обмашені дьогтем, називались „мажі“, а широкий шлях, дорогу, називали „орсак“.

Пісня про полон турецький.

Коли турки воювали,
Білу челядь забирали.
У напої попадоньки

Взяли вони три дівоньки;
Ідну взяли попри коні,
Попри коні на ремені;
Другу взяли попри возі,
Попри возі, на мотузі;
Третю взяли в чорній мажі...
Що ю взяли попри коні,
Попри коні, на ремені,
То та плаче:—„Ой, Боже ж мій!
Косо моя жовтенькая.
Не мати тя розчісує,
Візник бичем ростріпує“...
Що ю взяли попри возі,
Попри возі на мотузі,
То та кричить:
— „Ой, Боже мій, ніжки мої!
Ніжки мої біленькі!
Не мати вас умиває,
Пісок пальці роз'їдає,
Кровця пучки заливає“.
Що ю взяли в чорній мажі,
То та плаче, то та кричить:
— „Ой, Боже ж мій, очі мої!
Очі мої чорненькі!
Тільки орсак проходили,
А білий світ не виділи“.

Тільки, слухачи цієї пісні, нагадаєш і зрозумієш, як то колись страждали українці від турків.

Або от знов історична дума-пісня про козака Байду.

Ой, п'є Байда мед-горілку,
Та не день, не нічку та не годиночку.
Прийшов до його цар турецький;
— „Ой що ж бо ти робиш, Байдо молодечький“?

Ой, п'ю, царю, мед-горілочку.

Та не день, не нічку, та не годиничку!
„Покинь, Байдо, байдувати,
Сватай мою дочку, та йди царювати!“
— Твоя дочка поганая,
Гей, а твоя віра, віра проклятая!—
Ой, як крикне цар турецький
Та на свої слуги, слуги молодецькі:
„Возьміть Байду, ізв'яжите,
Та й за ребро гаком, гаком зачешіте!“
Взяли Байду—ізв'язали
Та за ребро гаком, гаком зачіпали.
Висить Байда на дубочку
Та не день, не нічку, та не годиничку.
Прийшов до його цар турецький:
„Ой що - ж бо ти бачиш, Байдо моло-
децький?“

— Бачу, царю, два дубочки,
А на тих дубочках сидять голубочки.
Дозволь царю лучко взяти—
Тобі ж на вечерю голубочка зняти.
Ой, як стрельнув Байда з лука
Та й улучив царя поміж самі вуха:
А царицю в потилицю,
А цареву дочку—в саму головочку.
„Тобі, царю, в землі жити,
Байді молодому мед-горілку пити!“—

От знов ми давно забули, як жили на світі
чумаки: нагадаєм пісню про чумацьку недолу:

Було літо, було літо тай стала зима,
Як не було пригодоньки—та й досі нема.
Стала йому пригодонька не в день—у ночі.
В чистім полі, край дороги, воли пасучи:
Занедужав чумаченько—заслаб та й ле-
жить,

Жалується отаману, голова болить:
„Отамане, отамане, батьку рідний мій,

Бери вози, бери воли—та й до дому їдь;
Та й накажи отцю-ненькі, що я заболів,
А дівчині молоденькій—що я чуть живий“.
Скинув чумак сіру свиту, скинув ще й
жупан,—

„Воли ж мої половії, хто ж вам буде пан?“
Скинув чумак сіру свиту, скинув ще й
кожух,

Припадає к сирій землі—ледви зводить дух.
Раним-рано, пораненько задзвонили в дзвін.
Це по тому чумакові, що ходив на Дін.
Пішли воли, пішли воли й вози рипучі,
Заплакали чумаченьки тіло везучи.

Є гарні пісні про казацькі часи, про те, як мучиться чоловік в чужій землі, як тяжко жити сироті без роду, як гірко тужить дівчина, коли її покине милий, як треба вірно кохати дружину, як плаче матір за дітьми; є пісні весільні й похоронні, про паньщину, є колядки, щедрівки, веснянки,—й не злічити всіх пісень.

І знов треба сказати, що у кожного народу—своя, инакша, особлива пісня, бо кожний народ по своєму думає, по своєму любить, по своєму вірить, відчуває... Чоловік, що живе серед лісів, складе інші пісні, ніж той, що живе в степах, ніж той, що живе край вільного широкого моря...

І ми з великою правдивою гордістю маємо право сказати, що на всім світі немає кращих пісень за наші, українські. Велику правду сказав наш поет Тарас Григорович Шевченко:

„Ну, що б, здавалося, слова...
Слова та голос—більш нічого,
А серце бється, ожива,
Як їх почує“.

І ще:

„Наша дума, наша пісня
Не вмере, не загине...
Без золота, без каменю,
Без хитрої мови,
А голосна та правдива,
Як Господа слово.

І не тільки ми самі, українці, хвалимо свої пісні: чужі люди, москалі, поляки, навіть німці, професори й учені вважають наші пісні за одні з найкращих у світі.

Наші українські пісні відрізняються від пісень других народів великою музикальністю слів, делікатним та щирим чуттям, гарним співом, великою сердечністю.

Про наші пісні кажуть, що вони мальовничі—це б то, як слухаєш нашу пісню, то все, про що в ній співається, так, як живе або намальоване, стає тобі перед очима:

Ще кажуть про наші пісні, що вони поетичні. Вони мають велику силу—владу над душою чоловіка: слухаєш веселої—засмієшся,—так дивно в пісні зложені слова та голос.

Доки люди не вміли читати й писати, доки не навчились друкувати книжок, до тієї пори всі найрозумніші приповідки, всі казки, всі пісні передавались тільки з уст в уста, в розмові одного чоловіка з другим. І треба вважати за велике щастя, щоб скарб розумного, високого, гарного слова людського не загинув.

А є тієї пори, як люди видумали письмо і друк, розумне слово стало ширитись через книжку.

Всі приповідки та прислів'я народні, всі казки (бо і в казках буває розумна наука й порада), всі книжки, які є у якого-небудь народу, то це все називається одним словом „література“.

Література—то великий скарб, скарб незвичайної краси й сили, бо в ній одбився, виявився розум народу, його дума, його душа, його світогляд.

Цей скарб треба тільки берегти, високо шанувати і пам'ятати, що він що-раз розвивається, розширюється—на великий пожиток, на добро людям.

З того, що ми вище говорили, повинно бути ясно, що у кожного народу буває особлива, окрема, своя рідна література, бо розум, серце, душа, чуття, думка, радість і журба у кожного народу інакші, відрізняються одні од других. Всі ми—люди, але кожний з нас знає, що українець відрізняється від москаля, поляка, жида, цигана. „Кожний, як то кажуть, інакше Бога хвалить“; у кожного народу інакший світогляд, інакший характер, а через те й інакша література.

І треба знати, що кожний народ може розвивати, ширити свою літературу тільки на своїй власній батьківській, рідній, мові, бо все, що в нашій душі для нас найдорожче, наші найкращі чуття, найсердечніші думки, ми можемо висловити тільки рідною мовою.

Що се истинно так, про це найліпше свідчить нам приклад нашого поета Шевченка. Він прекрасно знав не тільки нашу українську, але й московську мову, і от він не раз писав пісні на московській мові, але в тих піснях не багато було краси і сили, не було поезії. А на своїй рідній українській мові він написав такі прекрасні пісні, такі великі твори, що вчені, поети й письменники цілого світа перекладають його твори на свою мову і любуються ними і вихваляють їх.

Або от знов на північ від нас є народ—норвержі; їх не багато—всього сім мільйонів.

Мова їх так схожа до німецької мови, як наша до московської. Як норвежці достали трохи освіти й почали дбати про свою літературу, то німці їм радили: нащо вам розвивати ще свою мову, беріть нашу готову, уживайте її, наша краща за вашу, а головна річ—у нас вже є велика і гарна література, то й ви будете користуватися нею, а вашу норвежську мову треба ще наломлювати, виправляти.

Але норвежці їх не послухались. Вони пильно й свято шанували свою мову, стали дбати про розвиток своєї літератури—і от через яких кілька десятків літ вони сотворили на своїй рідній мові такі твори, яких тепер нема у німців, тай не одні німці, але й люди цілого світу перекладають тепер норвежську літературу на свої мови—і мають з того велику користь, науку й радість. А як би норвежці в свій час були послушали поради німців, то того своєрідного гарного Божого квіту, що зоветься норвежською літературою, не було-б на світі.

Тепер скажем так. Як ми почуємо, що десь убили чоловіка, то нам стає страшно й сумно. Але як почуємо—вбито дитину, то ми відчуваємо в душі не тільки страх і жаль, але ще й гнів великий і обурення... А через що? Бо ми знаємо, що воно бідне було беззахистне і нікому нічого невинне; а ще й через те, що ніхто не може знати, що виросло-б з тієї дитини: може з неї виріс би такий чоловік, який став би в пригоді цілій країні, а може й всьому цілому світові.

Жалко зломити квітку, коли вона розцвітає; гріх знищити гніздо пташечки, коли вона сидить на яйцях; великий гріх—убити чоловіка, а найбільший гріх—убити дитину.

Такий самий гріх був би, як би знищити, або заборонити цілком літературу якого-небудь народу, бо в літературі відбивається розум і душа народу; значить: знищити літературу—все одно, що вбити розум і душу народа.

В одній казці є питання: „що на світі найбистріше?“ І дається відповідь, що—думка, бо думкою людина в одну мить сягне від землі до сонця і зорів; сягне, куди й оком не доставе; оббіжить кругом світа; думка загляне в ті дії, що робились тисячі літ назад, і будуть діятись через тисячі літ після нас.

Як би спитались, що на світі найглибше, то треба відказати, що душа і серце чоловіка. В нашій маленькій серці, в глибині його, міститься журба й радість, любов і гнів, кохання й ненависть, добро й зло... Ніхто сам не знає глибини своєї душі і свого серця, звідкіля йдуть і починаються наші думки, наші бажання. А їх же є невичерпане море. І все то-те море виявляється на світ Божий мовою.

Часом у полі бачимо, як джерело б'є з-під каміння, або з-під землі; дні, місяці, роки, десятки, сотні, тисячі літ виливається вода; п'ють люди, худоба, звірина, п'є всяка рослина, а джерело не висихає.

Так з глибини душі й серця плинуть і ринуть без кінця, цілим морем, наші думки, наші бажання, і доки чоловік живе, доти невичерпаним джерелом течуть, роються наші думи—і всі вони виявляються на світ через мову. „Без мови—немає розуму“. Без слова людина стала б диким звіром. А з нашої мови твориться література і, як джерело добра й правди, поїть душу людини. Люди живуть і вмірають, а їх слово—вічно цвіте, красне та розумне,

Кожний народ має право виявити свою душу, своє серце, свою вдачу; це він може зробити лиш через рідну, їм самим сотворену мову, бо тільки його рідна мова відповідає змаганням і потребам його духу.

Ніхто не повинен ставити цьому заборону. Заборона літератури якого-небудь народу—гріх. Російська Академія Наук каже так: не дати освіченим людям права писати рідною мовою, заборонити її—це значило б зробити замах, наважитися на те, що для людей таке-ж дороге, як саме життя, це значило б наважитись на життя народу, бо життя народу виявляється не в чім іншій, тільки в слові! слово з'яснює наші мислі, виявляє наші вчуття, воно є воплощення людського духу.

Хто видумав приповідки, що ми повторяєм; казки, що ми розказуєм дітям; пісні, що ми співаєм, в котрих так яскраво висловлено все, що й-но-тільки міститься в душі й серці людини? Не знаєм; знаєм лиш, що тих людей давно й кости зогнили, а їх слово—гарне, чесне, й розумне—перейшло вже віки, і проживе ще із віку в вік. І як нам допоможе Бог сказати розумне й гарне слово, то воно не тільки не вмере разом з нами, але буде передаватись із уст в уста, від одного народу до другого, обійде царства й держави; хоч як би його не пускали, бо нема йому заборони, нема перешкоди, нема границі на землі, нема границі в часі, в вічності.

Може через це саме святий євангелист Іван називає воплотившогося Сина Божого Словом Божим і почав своє євангеліє великими словами: „Споконвіку було Слово, і Слово було у Бога, і Слово було Бог.“

Р. Гуртом.

Приймається передплата на журнал

„ІІІ Л Я Х“

орган незалежної думки

місяшник літератури, мистецтва і громадського життя,

Передплата приймається в конторі редакції, Київ, Маріїнсько-Благовіщенська вул. 123, пом. 20. При передплаті треба надсилати 10—15 карбованців, а решту можна доплачувати частками до кінця року. Окремі книжки журналу можна купувати у всіх українських книгарнях.

В Києві почав виходити історичний журнал

„НАШЕ МИНУЛЕ“.

Передплату на цей журнал треба засилати на адресу: Київ, Хрещатик, 50, Видавничому Т-ву „Друкарь“ для журналу „Наше Минуле“.

„ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК“

Щомісячний журнал літератури і громадського життя.—Передплату слати на адресу: Київ, Велика-Підвальна вул., 36, конторі журналу „Літ.-Наук. Вістник“.

„КНИГАРЬ“—літопись українського письменства.

Виходить щомісячно. Видає Т-во „Час“. Передплату слати на адресу: Київ, Велика-Володимирська вул., 42.

„РОБІТНИЧА ГАЗЕТА“

Центральний Орган Комітету Української Соціально-демократичної Робітничої Партії.

Передплата 8 карб. на місяць.

Адреса редакції і контори: Київ, Михайловський пр. 35, кв. 1.

Приймається передплата на 1918 рік на щотижневий ілюстрований кооперативний часопис

„КОМАШНЯ“

Видання Київського Кредитового Союзу Кооперативних Установ.

Передплата на рік коштує 12 карб., на $1\frac{1}{2}$ року 6 карб., на $\frac{1}{4}$ року 3 карб.

Адреса редакції й контори: Київ, Інститутська, 3, Київський Кредитовий Союз Кооперативних Установ.

Приймається передплата на 1918 рік на двохтижневий кооперативний журнал

„КООПЕРАТИВНА ЗОРЯ“

видається коштом і заходами Дніпровського Союзу Споживчих Товариств, у Києві.

Журнал буде мати на меті обслуговування переважно споживчої кооперації на Україні.

Передплата: на рік—12 карб., на півроку—6 карб., на чверть року—3 карб., окреме число 50 к.

Адреса редакції й контори: Київ, Інститутська 4.
Дніпровський Союз Споживчих Товариств.

Приймається передплата на щотижневу селянську газету

„НАШЕ СЕЛО“

„НАШЕ СЕЛО“ виходить в розмірі 16 сторінок; стоїть на сторожі інтересів бідного селянства, містить статті на політичні та громадські теми, а також по питанням сільського хазяйства, кооперації, ветеринарії та медицини.

Умови передплати: На 1 місяць—2 карб., на 2 міс.—4 карб., на 3 міс.—6 карб., на 4 міс.—8 карб.

Адреса контори і редакції: м. Одеса, Пушкінська вул., № 39.

„НАРОДНЯ ВОЛЯ“

Селянська газета виходить 2 рази на тиждень.

Київ, Кузнечна вул., № 68.

Громадське — Науковий двохижневик

Вістник Громадської Агрономії

видання Всеукраїнського Союзу Земств.

передплата до кінця 1918 року 12 карб. за 12 випусків.
передплату надсилати на адресу: Редакції „Вістника
Громадської Агрономії“, Київ, Велика-Володимирська 33.
Всеукраїнський Союз Земств.

Видав — во „Український Агроном“

Київ, Тургенівська, 9.

Випускає з друку нові видання:

1) Агрономичні Порадники під редакцією А. Терни-
ченка — I. Про хліборобство. II. Про скотівництво. III. Про ор-
ганізацію господарства. IV. Про садівництво та городництво.
Жен порадики — велика збірка систематизованих статей.
та 2 карб. порадики.

2) А. Терниченко. Курс хліборобства. Ч. I. Грунтознав-
ство. Підручник для сільсько-госп. шкіл і агроном. курсів.
2 карб. 50 коп.

3) Курс хліборобства. Ч. II. Загальне хліборобство.

4) Є. Чикаленко. Як впорядкувати хазяйство в полі.
1. 2-е виправлене

5) Агроном і Кооператор. III-й великий збірник статей.

6) О. Сачківська. Домашнє виноробство. Ц. 50 к.

Агроном А. Григорович. Машина в сільському хазяйстві.
на 40 коп.

повний склад видань у „Українського Агронома“. Видання
можна також набувати з складу „Дніпросоюзу“ і в книгарнях

Приймається передплата на 2-х тижневий часопис сіль-
сько-господарської кооперації

„СІЛЬСЬКИЙ ГОСПОДАРЬ“

видання Центрального Українського Сільсько-Господарського.
Кооперативного Союзу, присвячений всім питанням сільсько-
господарської кооперації та практики сільськ. господарства.
В часопису беруть участь всі відомі кооператори та агро-
номи України.

Платня з 1-го липня до кінця року 6 карб.

Адреса редакції й контори: Київ, Подол, Спаська, 16 „Централ“

Труди 22 коп (1986) 5311
Видання Подільської Губерніяльної Народньої
Земської Управи.

1. Збірка казок і оповідань для читання в школі (рік II III)—п. 70 коп.
2. Читанка для школи (перша книжка після букваря)—п. 75
3. Читанка для вищих початкових і середніх шкіл. Ч. II п. 4 карб. 80 коп.
4. Російсько-Український Словник (480 стор. великого формату)—п. 15 карб.
5. Низка оповідань з поля географії для читання в школі і дома (рік 4 і 5 навчання)—п. 45 коп.
6. Шумлянський. „Кохаймося в рідній мові“—з. 15 к.
7. В. Войко. „Через що Україна стала самостійною державою“—п. 15 коп.
8. „Холера“ (листок).
9. „Просвітні Т-ва“ (листок з зразковим статутом „Просвіт
10. Воронеж. Букварь „Ярина“ (80 стор. з 40 малюнк.)—п. 2 ка.
11. „Український катехизис“—п. 75 коп.

Друкуються:

1. „Віблійна історія“.
2. Козак. „Географія загальна“.
3. Читанка для вищих початкових шкіл. Ч. III.
4. Читанка для дорослих.
5. Григорьев-Наш. „Поділля“—історично-геогр. нарис.
6. І. Волошиновський. „Авдрій“—оповідання.

Ціна ~~1.50~~ шатіє (75 коп.).

Рл 5311 у

Український
катехизис